

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F.J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 250. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holberg10-shoot-idm140342680234320.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

LIBR. IV. EPIGRAMM. 20

*Miraris, legum cur observantia nulla,
Cum soleant homines curva et iniqua seqvi. etc.*

Blant mange selsomme Egenskaber hos Mennesker er dette, at de faae mest Lyst til de Ting, som ere mest forbudne. Hvi er det ikke en Synd, sagde en vis Italiener, at drikke Vandet kaalt? thi han meenede, at det i saa Maade vilde smage end bedre. Intet Folk er saa begierligt efter Viin som Mahomedaner, hvilke Viinens Brug ved Mahomedes Lov er forbuden; og er det troeligt, at Lysten vilde stilles ved Forbudets Ophævelse. Man finder dette selsomme Egenskab besynderlig hos den Engelske Nation, hvor man seer utallige Mennesker at drikke, alleene for at drikke; at hore, alleene for at hore; og at synde, alleene for at synde: ja Straf, som dicteres for at hævne Misgierninger, er hos mange af dem som en Tønder dertil; og Synder multipliceres efter Proportion af Forordninger. Jeg drister mig vel ikke at raade til Lovenes Formildelse, saasom Frygt for Straf, hvorvel den kand opvække Lyst til Synd, saa hemmer den dog Syndens Fuldbyrkelse og Execution, og er det Aarsag nok til Lovenes Haandhævelse. Men jeg tør alleene sige dette, at hvis intet Forbud var, blev Lysten mindre. Ved Lovene derfor udvirkes alleene, at Gierningen hindres, skiønt Begierligheden derved ikke hemmes, men heller opvækkes. En vis Philosophus siger: Ligesom, hvor der er mest Medicamenter og mest Læger, der ere mest Sygdomme; saa hvor der ere mest Love, der ere mest Synder: Ut, ubi medicamentorum et medicorum maxima copia est, ibi plurimos morbos esse contingit: sic, ubi plurimæ leges, ibi summa est iniquitas. Et Menneske kand af Naturen være taus, og tie, naar ingen forbyder ham at tale; men, hvis Straf legges derpaa, maa de betroede Ting for Dagen, om de end skulde ud af dets Sider. Man seer merkelige Exempler paa forbudne Ting udi Skrifter. Et 251 Skrift ligger paa Bogladen, som et unyttigt Meuble, hvilket ingen forlanger; saa snart bliver det ikke forbuden, førend alle storme dertil. Herudover anholdt en vis kortzvillig Autor, hvis Skrifter ingen vilde kiøbe, hos Øvrigheden, at de maatte forbydes, saasom han derved haabede en god Debit; hvilket og ikke feilede. Hvormeget Lysten opvækkes af Forbud, forstoed ogsaa Manden udi Comoedien, hvilken havde betroed Pigen en Hemmelighed: thi han vidste vel, at om han bad hende tie, han derved intet andet vilde udvirke end at opvække hendes Lyst til at tale, og derfor bad hende at sige den betroede Ting til hvem hun vilde, hvorved han udvirkede den forlangte Taushed. Det er en synderlig Maade at curere Folk paa, og er dog probat. Et Menneske er som en løbsk Hest: jo meere man holder den i tømme, jo meer faaer den Lyst til at løbe. Hvor er vel Løbsagtighed større end udi de Lande, hvor Fruentimmeret indsluttes, og hvor man ikke uden Livs Fare kand faae Adgang til dem. En Mand, der fortificerer sin Fruerstue, og forskandser sin Hustrue, staaer meer i Fare for Horn, end den, der giver hende Frihed at omføite, saa meget som hun lyster. Nogle store Lovgivere have derfor tilladt det eene Kiøn fri Omgængelse med det andet, for derved at dæmpe Løbsagtighed, og er Begierligheden ingensteds mindre, end paa de Steder, hvor Fruentimmeret gaaer nøgen, og gives ligesom til Priis. Nitimur in vetitum, Vi faaer ikke ret Lyst til en Ting, førend den bliver forbuden, eller førend den ej uden Fare eller Vanskelighed kand erhverves. Det er ikke saa meget ved Love, som ved Ambition, Mennesket holdes til dets Pligt. Qvintilianus siger: hvad Lovgivere selv gjøre, det synes de at befale. (Qvicquid Principes faciunt, præcipere videntur). Hvis en Lov kom ud, at ingen uden høje Stands-Personer, maatte spise meere end 2 Retter, vilde Almuen faae inderlig Lyst til at spise 3 eller 4 Retter: hvis derimod det blev gemeene Folk tilladt at spise saa mange Retter, som de vilde, men Stands-Personers Taffel blev indskrænket til 2 Retter, vilde de sidste frivilligen indskrænke sig selv. En Forordning om Juvelers Afskaffelse satt for nogle Aar siden Landet i Bevægelse: hvis Forordningen saadant havde enhver tilladt, men alleene forbudet Damer af den første Classe at bære Ørenringe, skulde ingen af Almuen have forlangt at bære Juveeler. A. sover til Klokken 9 om Morgenen: hvis en Forordning kom ud, at han skulde sove til Klokken 10: fik han Lyst til at gaae i 7 slets Prædiken. B. taler fast aldrig, uden han tillige med lyver. Det er troeligt, at, hvis Løgn blev holden for en Dyd, han vilde blive een af de sandrueste Mænd udi Staden. C. dirker Laas, slaaer Dørre og Vinduer i tu, for at blive Mester af Fruentimmer: hvis alle Dørre stode aabne, og han fik fri Adgang, vilde hans Ild forvandles til Iis, saa at han vilde ansee Fruentimmer som Skilderier. D. driver den heele Dag bort med Spill og Dobbelt; naar Straf derpaa legges, spiller han og om Natten: hvis derimod det blev holdet for en Merite at doble, vilde han væmmes ved at se Kort og Tærninger, ja ansee Kortmagerie, som den fordærveligste Manufactur udi Landet. E. troer aldeles intet: hvis Vantro blev holden for en Dyd, vilde han troe alt hvad den Christen Kirke troer, ja end hvad den ikke troer: thi Aarsagen, hvi han intet troer, er efterdi andre holde det for en Pligt at troe. Dette synes vel at være noget outrered; men jeg dømmet om Ting, som kunde skee, af det som jeg seer virkeligen at skee. Jeg drister mig for Exempel at garantere for, at hvis en Forordning kom ud, at ingen under vis Pengestraf maatte bruge Salvie, Thee vilde komme gandske af Brug, Congo, Pecco, Keiser-Thee vilde blive agtet som Høe, og Salvie, som nu alle indtil Bønder vrage, vilde blive en Himmeldrik, hvilken Folk af de første Classer udi Rangen alleene vilde tilegne sig. Jeg vilde ikke, at det skulde komme an paa en Prøve: thi det var en farlig Forordning for det Asiatiske Compagnie.

Et merkeligt Exempel paa Menneskets Egenskab herudi sees af Hertugens af Ossuna Historie, beskrevet af Gregorio Leti. En riig Neapolitansk Kiøbmand Jacob Morel, 253 brystede sig af at han udi 48 Aar ikke havde satt sin Fod uden for Staden. Hertugen, som herom blev underrettet, lod ham derpaa tilkiende give, at han

under Straf af 10000 Rdlr. ikke maatte gjøre nogen Reise uden Riget. Kiøbmanden loe i Begyndelsen af dette Forbud: men just denne Tvang, sorn han ikke kunde begribe, bragte ham i Bekymring og Uroelighed, saa at han skikkede Hertugen de 10000 Rdlr., og derpaa gjorde en kort Reise uden Riget.

Mennesket beskrives som et fornuftigt Creatur, og derved distingveres fra alle skabte Ting paa Jorden, i Vandet og i Luften. Men man maa af Erfarenhed sige, at af alle Dyr intet ligner et Menneske mindre end et Menneske. Diogenes, som nøje havde udstuderet Menneskets Tilbøjeligheder, synes at have været persvaderet herom. Han steege engang op paa et højt Sted udi Athenen, og raabte til Folket: *kommet hid Mennesker! og hører, hvad jeg vil sige Eder*: Og da en stor Mængde strømmede til for at høre, hvad han vilde sige, pryglede han dem bort med sin Stok, sigende, at han ikke havde kaldet paa dem, men paa Mennesker. Han gav dermed tilkiende, at de toge sig Navn af det som de ikke vare. Sandeligen! naar man betragter Menneskets Skabning i sig selv, maa man tilstaae, at det er Skaberens Mesterstykke: men, naar man giver agt paa dets selsomme Opførsel, og ligner den med andre Dyrs Regularitet og indskrænkede Begierligheder, falde de høje Tanker, som man kand gjøre sig om dets ædle Skabning. Thi man kand sige, at dets heele Liv bestaaer udi at ville og ikke at ville den samme Ting, og derfor i visse Maader her paa maa applicere hvad som Seneca siger: *Sapientia hominis est idem velle ac idem nolle*. Hvis en Indbygger af Maanen eller anden Planet kom hid ned paa Jorden, og gav agt paa alle de Creature, som her findes; naar han saae hos de fleeste Dyr en slags Orden, Regularitet og Ærbarhed: hos Mennesket derimod selsomme Begierligheder, stridige Inclinationer og Grimacer, vilde han maaskee falde paa de Tanker, at Mennesker vare skabte for at divertere Dyrene. Han vilde heller tænke, at 254 en ærbar Gedebuk var iblant de Creature, som Jordens Herredom var betroed, end Mennesker.

Mit Forsæt er her ikke at beskrive Mennesker udi Almindelighed. Jeg haver alleene villet melde lidt om een af deres selsomste Tilbøjeligheder, som bestaaer udi en Begierlighed at gaae imod Strømmen: at gjøre det som er forbudet, at lade det som er befalet, at hige efter det som de ikke uden med Fare og Vanskelighed kand erhverve, og at væmmes ved det samme, saa snart det er erhverved. Man merker denne selsomme Tilbøjelighed ogsaa hos spæde Børn: de samme væmmes ofte ved alle gode Ting, som dem rekkes, men græde for Bagateller, alleene fordi de blive dem nægtede. Hvad er Aarsag til, at Ungdommen gjør saa mange farlige Spring, klavrer op paa steilbratte Steder, gaaer over Vandet paa Sparrer og Planker, da de med Sikkerhed og Magelighed kunde gaae over Broer, uden at saadant dem enten er forbudet, eller efterdi det ikke kand skee uden Fare. Naar derfor saaledes er beskaffet, kand man ikke forundre sig over at see guddommelige og menneskelige Love overtraaede.

Jeg tvivler ikke paa, at vore Tidens Alamodiske Moralister jo ville finde Afsmag saavel udi denne, som udi mange andre Dissertationer udi dette Verk. De ville sige, at mit Morale er noget outrered, og tiener heller til at vise Skribentens Misanthropie, end det menneskelige Kiøns Feil og Daarligheder. Men jeg retter mig aldeeles ikke efter vore Tidens sminkede Morale, som jeg merker, bestaaer meer udi pyntede Ord og Talemaader end udi Realitet. Saaledes forekommer mig de moralske Skrifter, som nu omstunder skrives, sær udi Frankerige. Jeg seer derudi Farve at settes paa Menneskets Feil, og at Skribentere ofte heller agere Menneskets Advocater end Censores: men man kand ikke vente ægte Philosophie udi et Land, hvor Hyklerie confunderes med Moralitet og Politesse; og man kand ikke promittere sig uden sminket Morale af Folk, der gemeenligen gaae med sminkede Ansigter. Socrates var ikke mindre end Misanthrope, men kunde 255 dog ikke give bedre Portrait over det menneskelige Kiøn. Jeg skulde troe, at saadan gammel Spectator haver bedre udstuderet Menneskets Tilbøjelighed end de udi vor Tiid kaldne Spectateurs, hvilke skrive heller for at behage end for at instruere, og heller for at lade see deres Talent i at skrive ziirligt end i at skrive grundigt; ja accommodere deres Skrifter efter Tidernes Smag, hvilken nu omstunder er saa fordærvet saavel udi alvorligt Morale som udi Skuespil, saa at man seer fast intet andet end en udpyntet Stiil. Det gaaer med Skrifter som med vore Tidens Musiqve, hvorudi Harmonie og naturlig Sødhed haver maat give Plads til Konsten. Verden behøver Reformation, og kand Reformationen ikke skee med Succes, uden at det gamle bliver igien nyt.